

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-5](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-5)

УДК 338.48

Галина КУПАЛОВА

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0003-4486-8349>

e-mail: prof.galina@gmail.com

РОЗВИТОК ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРАЇНАХ ЄС

У статті розглянуто сучасні підходи до трактування поняття «виробничий потенціал». Обґрунтовано доцільність використання ресурсного підходу до оцінки розвитку виробничого потенціалу туристичного підприємництва. Проаналізована структура виробничого потенціалу туристичного підприємництва країн ЄС за класом житла для туристів та кількістю ліжко-місць. Визначено тенденції зміни структури виробничого потенціалу туристичного підприємництва в ЄС протягом 2011–2020 років. Проаналізовано темпи зростання кількості ліжко-місць у різних засобах розміщення туристів у розрізі країн ЄС. Проведено моніторинг динаміки виробничого потенціалу туристичного підприємництва ЄС, зокрема за такими показниками як темпи зростання кількостей засобів розміщення туристів, спалень в готелях, ліжко-місць. Здійснено ранжування європейських країн за темпом зростання загальної кількості ліжко-місць у засобах розміщення туристів у 2011–2020 роках. За допомогою VAR-моделювання складено прогноз розвитку виробничого потенціалу туристичного підприємництва ЄС до 2030 року.

Ключові слова: підприємництво, туристичне підприємництво, потенціал, потенціал туристичного підприємництва, виробничий потенціал, структура потенціалу, прогноз потенціалу, розвиток потенціалу, ЄС.

Halina KUPALOVA

Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT OF PRODUCTION POTENTIAL OF TOURISM BUSINESS IN EU COUNTRIES

Tourism entrepreneurship in a modern post-industrial society is an important component of the economy of Ukraine, as it allows the development of adjacent areas of production, contributes to regional development through the creation of additional jobs, employment of the population, and tax revenues. With Ukraine obtaining the status of a candidate for membership in the European Union, there is a need to analyze the evolution of tourism entrepreneurship in European countries, predict the scale of development of its production potential in the coming years. At the same time, first of all, it is advisable to clarify the understanding of the production potential of entrepreneurship essence from the point of view of theory. The purpose of the article is to clarify the essence, identify the main trends and calculate the forecast indicators of the tourism entrepreneurship production potential development in the EU countries, taking into account which will contribute to the accelerated integration of Ukraine into the international market of tourist services. The article discusses modern approaches to the interpretation of the "production potential" concept. The expediency of using the resource approach to the assessment of the production potential development of tourism entrepreneurship is substantiated. The structure of the production potential of tourism entrepreneurship of the EU was analyzed. The trends of changes in the structure of the tourism entrepreneurship production potential in the EU during 2011–2020 have been determined. The ranking of European countries by the growth rate of the total number of beds in tourist accommodations in 2011–2020 was carried out. With the help of VAR modeling, a forecast of the production potential development of the EU tourism business until 2030 was made.

Keywords: entrepreneurship, tourism entrepreneurship, potential, tourism entrepreneurship potential, production potential, potential structure, potential forecast, potential development, EU.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Туристичне підприємництво в сучасному постіндустріальному суспільстві є важливою складовою економіки України, оскільки дозволяє розвивати суміжні сфери виробництва, сприяє регіональному розвитку завдяки створенню додаткових робочих місць, забезпечення зайнятості населення та надходженням податків до державного і місцевих бюджетів. Спроможність суб'єктів підприємництва до надання різноманітних якісних послуг клієнтам є основою умовою зростання туристичних потоків в Україні та її регіони. Саме ця спроможність визначається виробничим потенціалом туристичного підприємництва.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблемі розвитку виробничого потенціалу підприємництва у туристичній сфері України присвятили свої праці С. Васильчак та О. Галаченко, М. Колосінська та Є. Колосінський, В. Сухенко та Ю. Осташевська. Дослідженням виробничого потенціалу туристичного підприємництва в країнах ЄС займалися також Б. Алжирі, А. Акіно, М. Суккурро, Є. Петрович. Вони розглядали виробничий потенціал в контексті забезпечення конкурентоспроможності галузі. Руїс Гомес Л., Родрігес Фернандес Л. та Навіо-Марко Дж. вивчали інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) як складову виробничого потенціалу індустрії туризму ЄС.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Наведені вище та інші учені розкрили важливі теоретичні аспекти виробничого потенціалу підприємництва у туристичній сфері, проте питання оцінки його розвитку, а також визначенню майбутніх перспектив приділено недостатньо уваги. Проте з отриманням Україною статусу кандидата на членство в Євросоюзі виникає потреба в аналізі еволюції туристичного підприємництва в європейських країнах, передбаченні масштабів розвитку на найближчі роки його виробничого потенціалу. При цьому, насамперед, доцільно уточнити розуміння сутності виробничого потенціалу підприємництва з точки зору теорії.

Формулювання цілей статті

Метою статті є висвітлення сутності, виявлення основних тенденцій і розрахунок прогнозних показників розвитку виробничого потенціалу туристичного підприємництва в країнах ЄС, врахування яких сприятиме прискореній інтеграції України у міжнародний ринок туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу

Виробничий потенціал підприємства виступає основою його діяльності, адже від нього залежить можливість реалізації інших видів потенціалу (трудоного, інноваційного, інвестиційного тощо). Аналіз сучасних підходів до трактування сутності виробничого потенціалу (табл. 1) дозволяє стверджувати, що його розглядають в контексті забезпечення конкурентоспроможності підприємництва у певній галузі (таблиця 1).

Таблиця 1

Сучасні підходи до трактування поняття «виробничий потенціал»

№	Автори	Трактування
1.	Х. Дзюбинська, М. Шашина	«сукупність виробничих ресурсів в певному місці на конкретний момент» [1]
2.	Є. Жук	«сукупність виробничих ресурсів, наявних і прихованих можливостей та здатність підприємства до їх використання в умовах динамічного ринкового середовища з метою реалізації статутних цілей і завдань» [2]
3.	М. Захаренко	«характеризує не тільки граничні обсяги виробництва продукції за раціонального використання наявних ресурсів, а й здатність підприємства вивчати зовнішнє середовище, кон'юнктуру ринку та фактори виробництва, здатність адаптуватися до змін» [3]
4.	Ю. Левченко, Ю. Ратушняк	«реальна можливість підприємства створювати й виробляти якісну конкурентоспроможну продукцію при наявності й раціональному використанні всіх взаємопов'язаних елементів виробництва» [4]
5.	П. Перерва, А. Якушко	«являє собою складну соціально-економічну систему, яка взаємопов'язувала і взаємодіяла з технічними, трудовими і матеріально-енергетичними ресурсами, які мають певний потенціал для виробництва конкурентоспроможної продукції» [5]
6.	Ю. Юхновська	«туристичний потенціал підприємства є співзвучним з виробничим потенціалом підприємства, коли воно володіє або на визначених умовах розпоряджається набором необхідних ресурсів для надання окремих туристичних послуг, до числа яких можна віднести: проживання, харчування, лікування, прокат, продаж сувенірної продукції тощо» [6]
7.	В. Яковлев	«система складників, яка забезпечує виробництво конкурентоспроможної продукції на основі ресурсів підприємства для зміцнення позицій на ринку та потреб споживачів» [7]

Виробничий потенціал туристичного підприємства відштовхується від засобів розміщення, адже обсяг туристичних потоків до певної країни залежить не тільки від її конкурентоспроможності у порівнянні з іншими дестинаціями, а й фізичною здатністю приймати певну кількість туристів. У даному аспекті йдеться як про кількість засобів розміщення, їх структуру, так і про кількість доступних ліжко-місць. При цьому зазначений вид потенціалу є агрегованим показником кожного окремого суб'єкта господарювання. Зважаючи на це, вважаємо, що для оцінки виробничого потенціалу підприємства у туристичній галузі доцільно використовувати ресурсний підхід. У разі порівняння виробничого потенціалу між країнами більш інформативним буде кількісний, а не вартісний підхід до його оцінки. Вартісна оцінка виробничих ресурсів галузі не дозволить чітко визначити кількість туристів, яким певна країна здатна реалізувати послуги в певний час.

Стосовно оцінки рівня розвитку потенціалу туристичного підприємства, то визначимо його на основі показників динаміки, зокрема темпів зростання основних складових потенціалу. Такий підхід дещо спрощений, хоча має своє логічне пояснення. Зважаючи на те, що підприємства туристичної сфери функціонують в умовах жорсткої конкуренції, збільшення кількості засобів розміщення та ліжко-місць свідчить про зростання попиту на туристичні послуги у відповідній країні. При цьому суб'єкти господарювання прагнуть надавати послуги на вищому порівняно з іншими учасниками ринку рівні, бо інакше фінансові витрати на введення в дію нових потужностей не супроводжуватимуться збільшенням прибутку. Отже, тенденції збільшення кількості засобів розміщення та ліжко-місць свідчать про позитивну динаміку розвитку виробничого потенціалу підприємства у сфері туризму.

У статистичні бази ЄС виробничий потенціал туристичного підприємства розкривається через діяльність трьох типів розміщення туристів:

1) готелі та подібне житло. Цей клас включає надання житла, як правило, на щоденній або щотижневій основі, переважно для короткочасного перебування відвідувачів. Сюди входить надання мебльованого житла в гостьових номерах і люксах. Послуги включають щоденне прибирання та застеляння ліжка. Може надаватися цілий ряд додаткових послуг, таких як послуги харчування та напої, парковка, послуги пральні, басейни та тренажерні зали, приміщення для відпочинку, а також приміщення для проведення конференцій. Цей клас включає таке житло: готелі, курортні готелі, апартаменти, мотелі.

2) Житло для короткострокової оренди. Цей клас включає надання житла, як правило, на щоденній або щотижневій основі переважно для короткочасного перебування відвідувачів у автономному просторі, що складається з повністю мебльованих кімнат або зон для проживання, їдальні, з приладдям для приготування їжі або повністю обладнаною кухнею. Це можуть бути квартири в невеликих окремо розташованих багатопверхових будинках або групах будинків, або одноповерхових бунгало, шале, котеджах і каютах. Надаються дуже мінімальні додаткові послуги. До такого виду житла належать: дитячі та інші будинки відпочинку, квартири та бунгало для відвідувачів, котеджі, хостели.

3) Кемпінг, автостоянки для відпочинку та причепів – забезпечення проживанням у кемпінгах, трейлерних парках, оздоровчих таборах, рибальських та мисливських таборах для туристів, забезпечення приміщеннями транспортних засобів. Цей клас також включає захисні укриття або звичайні бівуачні споруди для розміщення наметів та/або спальних мішків.

Структура виробничого потенціалу туристичного підприємництва за такою класифікацією дозволяє стверджувати, що найбільша частка ліжко-місць ЄС представлена готелями та подібними закладами розміщення (44,32% у 2011 році та 42,73% у 2020 році), а на другому місці – кемпінги (34,12% у 2011 році та 30,16% у 2020 році). У розрізі країн структура більше диверсифікована (рис. 1).

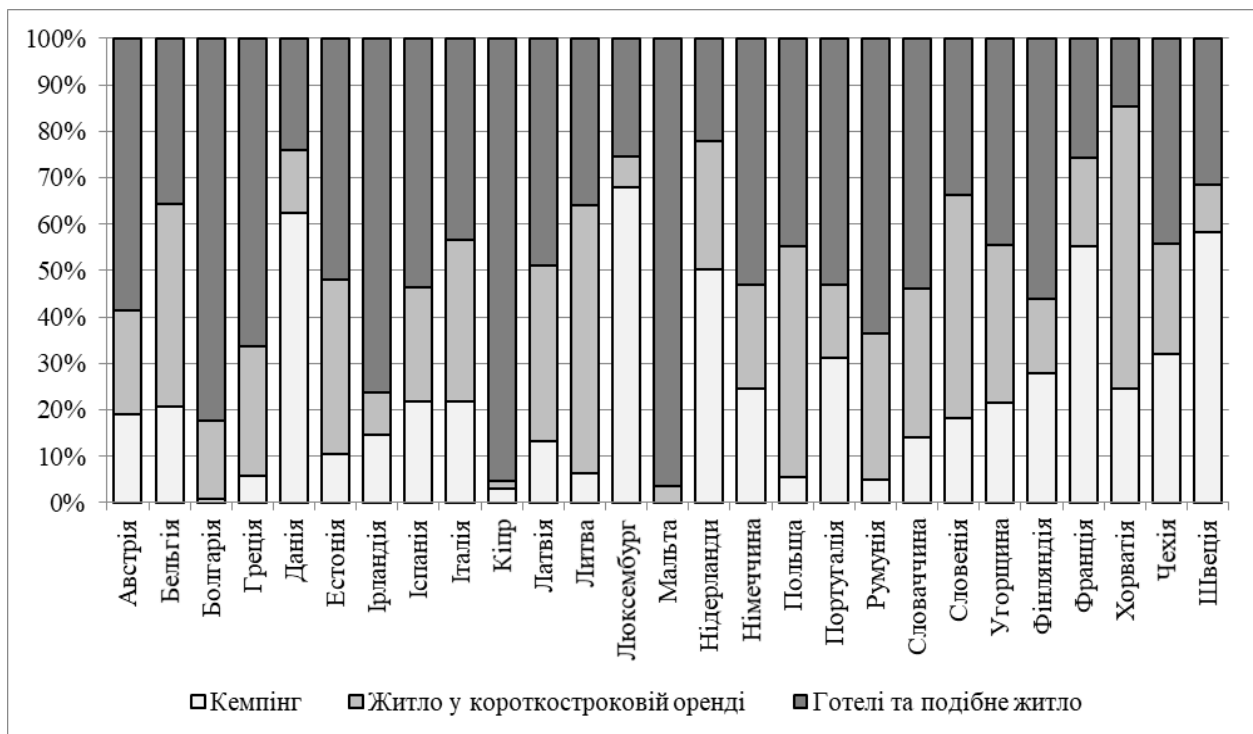

Рис. 1. Структура ліжко-місць за видами житла в країнах ЄС у 2020 р., % [8]

У Люксембурзі, Данії, Швеції, Франції та Нідерландах на кемпінг припадає більше 50% ліжко-місць, а в Румунії, Кіпрі, Болгарії та Мальті – менше 5%. Житло для короткострокової оренди охоплює понад 50% ліжко-місць в Хорватії та Литві, а менше 5% – на Мальті та Кіпрі. На готелі припадає майже 15% (Хорватія) ліжко-місць у кожній із країн ЄС, а вище 50% мають Мальта, Кіпр, Болгарія, Ірландія, Греція, Румунія, Австрія, Фінляндія, Словаччина, Іспанія, Німеччина, Португалія, Естонія.

На основі результатів аналізу за 2011–2020 роки в ЄС виявлено 5 тенденцій щодо зміни структури ліжко-місць за видами туристичного житла:

1) збільшення частки житла в короткостроковій оренді через зниження часток готелів та кемпінгів: Австрія, Естонія, Іспанія, Італія, Литва, Португалія, Румунія, Словенія, Угорщина, Хорватія (це загальна тенденція для агрегованих показників по ЄС);

2) зменшення частки ліжко-місць, що припадають на кемпінгові заклади через збільшення частки готелів та житла для короткострокової оренди: Бельгія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Словаччина, Фінляндія;

3) зменшення частки ліжко-місць, що припадають на готелі та подібне житло через зменшення частки кемпінгів та житла для короткострокової оренди: Греція, Кіпр, Люксембург, Франція, Чехія, Швеція;

4) збільшення часток кемпінгів та житла для короткострокової оренди у структурі ліжко-місць: Болгарія, Ірландія, Латвія, Мальта;

5) збільшення частки ліжко-місць готелів та кемпінгів: Польща.

Загалом протягом 2011–2020 рр. в ЄС відзначалася слабка, але позитивна динаміка розвитку виробничого потенціалу - рис. 2.

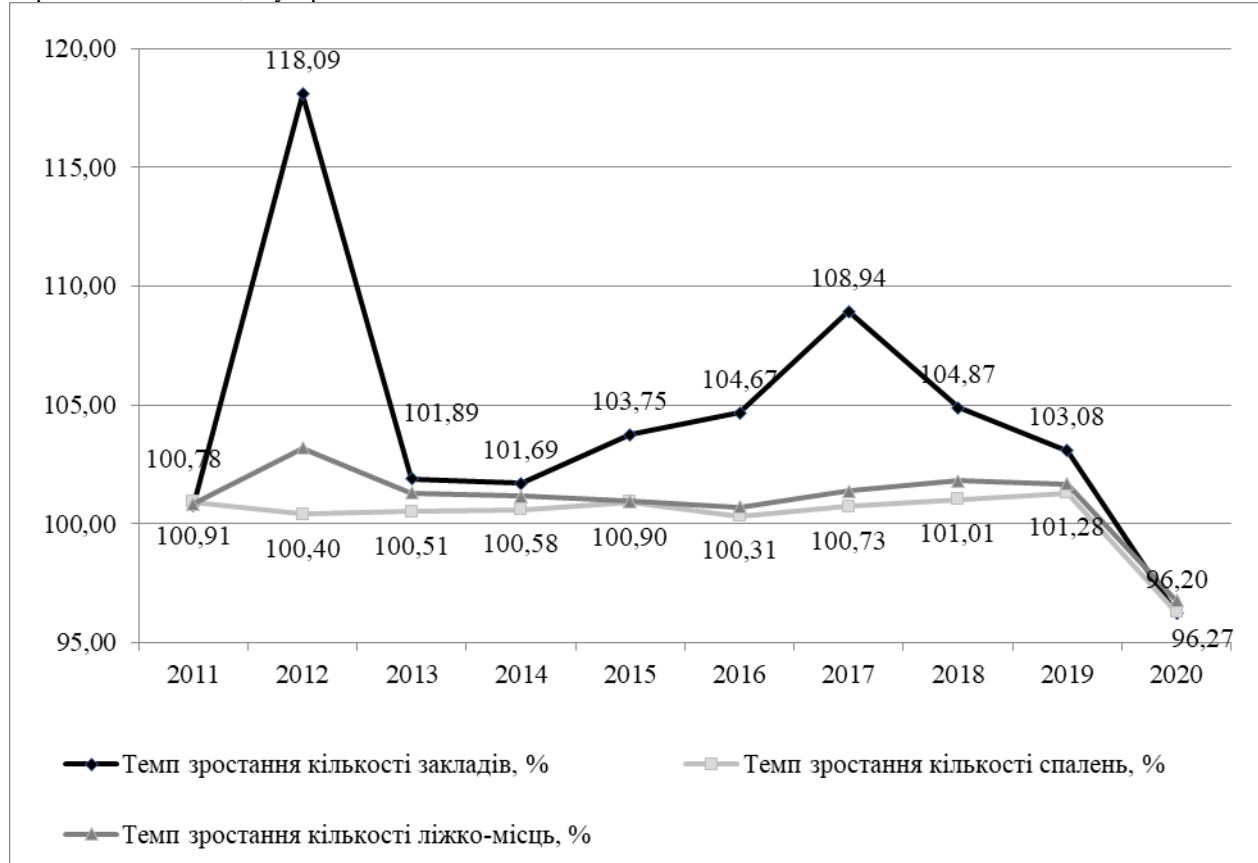

Рис. 2. Розвиток виробничого потенціалу туристичного підприємства ЄС, 2011–2020 рр.*

*Розраховано автором на основі джерела [8]

За вказаний період середньорічний темп зростання кількості ліжко-місць становив майже 101%, що було результатом збільшення показника щодо готелів та житла для короткострокової оренди (середньорічний темп зростання становив 101% та 103% відповідно). Все це супроводжувалося загальним збільшенням кількості закладів з розміщення (середньорічний темп зростання становив 101%). Варто зазначити, що якщо у 2011 році у середньому на один заклад припадало 64 ліжко-місця, то у 2020 році – 44 ліжко-місця.

У розрізі країн найвищі темпи зростання кількості ліжко-місць у кемпінгах притаманно Румунії (119,77%), Латвії (115,74%), Литві (113,07%), Польщі (111,76%) та Болгарії (110,21%). Найвищі темпи зростання попиту на короткострокову оренду житла (на свята, вихідні та канікули) притаманні таким країнам: Кіпр (156,87%), Румунія (137,91%), Люксембург (137,87%), Словаччина (131,43%), Італія (129,57%), Литва (117,80%), Іспанія (116,05%), Ірландія (110,27%). Темпи зростання кількості ліжко-місць в готелях не мають таких високих темпів, як попередні два показники, адже це потребує збільшення самої кількості готелів та аналогічних видів житла. Однак, вище 101% мають такі країни: Литва (105,10%), Польща (104,37%), Словенія (104,07%), Нідерланди (103,99%), Словаччина (103,87%), Чехія (102,73%), Данія (102,57%), Португалія (102,26%), Мальта (102,02%), Фінляндія (101,81%), Швеція (101,51%), Естонія (101,36%) та Угорщина (101,35%).

За темпом зростання загальної кількості ліжко-місць у всіх засобах розміщення туристів протягом 2011–2020 рр. доцільно виділити три ранги країн:

- високий рівень (більше 105%): Литва, Хорватія, Словенія, Латвія;
- вище середнього рівня по ЄС (101–105%): Португалія, Угорщина, Польща, Естонія, Мальта, Словаччина, Фінляндія, Чехія, Нідерланди, Ірландія, Румунія, Данія, Іспанія;
- нижче середнього рівня по ЄС (нижче 101%): Італія, Австрія, Бельгія, Кіпр, Болгарія, Швеція, Німеччина, Франція, Люксембург, Греція.

Для розуміння перспектив розвитку виробничого потенціалу туристичного підприємництва в ЄС важливо розробити прогноз до 2030 року. Вважаємо, що три його виміри (кількість засобів розміщення, кількість спалень та кількість ліжко-місць) є взаємозалежними змінними, які не тільки дозволяють визначити власну тенденцію формування (наприклад, за допомогою авторегресії), а й впливають одна на одну у динамічному сенсі. Тому для прогнозування основних показників розвитку потенціалу звернемося до векторної авторегресії VAR. У результаті обчислень у середовищі EViews на основі даних за 2011–2020 рр. отримано систему рівнянь

$$\begin{cases} AC_t = -0.02 \cdot AC_{t-1} - 0.18 \cdot AC_{t-2} + 0.49 \cdot BR_{t-1} + 0.08 \cdot BR_{t-2} + \\ + 0.03 \cdot BP_{t-1} - 0.01 \cdot BP_{t-2} - 3217674; \\ BR_t = 0.54 \cdot AC_{t-1} + 0.34 \cdot AC_{t-2} + 1.01 \cdot BR_{t-1} - 0.51 \cdot BR_{t-2} + \\ + 0.004 \cdot BP_{t-1} - 0.001 \cdot BP_{t-2} + 2365245; \\ BP_t = 1.69 \cdot AC_{t-1} + 4.97 \cdot AC_{t-2} + 4.09 \cdot BR_{t-1} + 1.44 \cdot BR_{t-2} + \\ + 0.32 \cdot BP_{t-1} - 0.39 \cdot BP_{t-2} - 5593283; \end{cases}$$

де AC_t – кількість засобів розміщення туристів у році t ; BR_t – кількість спалень у готелях та подібних видах житла у році t ; BP_t – кількість ліжко-місць для туристичних цілей у ЄС у році t .

На основі показників динаміки розраховані темпи зростання і спрогнозовано кількість закладів розміщення, спалень у готелях та ліжко-місць до 2030 року – рис. 3.

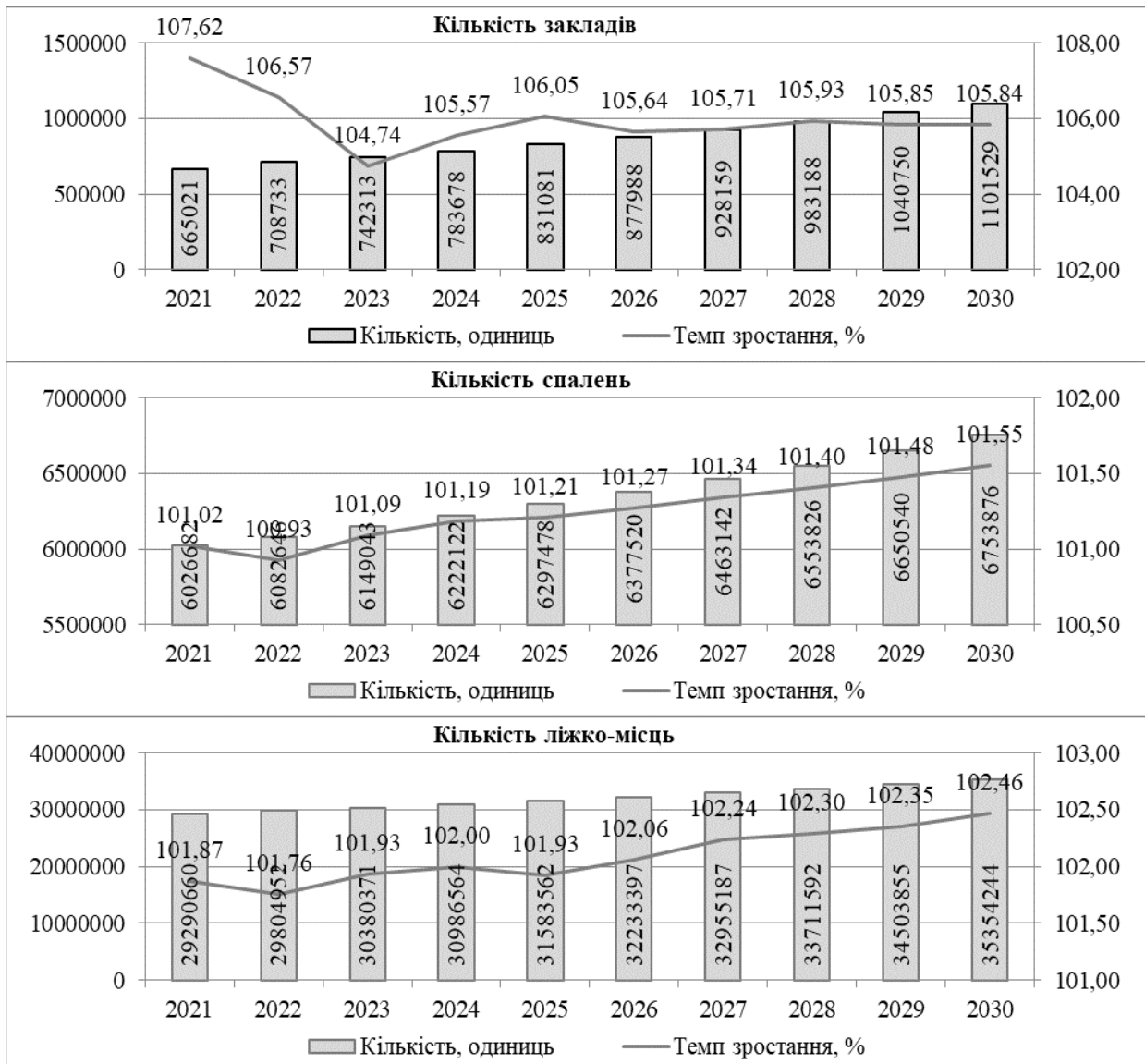

Рис. 3. Динаміка та прогноз кількості закладів розміщення туристів, спалень і ліжко-місць у складі виробничого потенціалу ЄС, 2021-2030 роки

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що з 2011 року в ЄС спостерігається позитивна динаміка розвитку виробничого потенціалу у підприємницькій діяльності туристичного сектору економіки. У перспективі до 2030 року очікується його подальше нарощування. При цьому очікуваний середньорічний темп зростання кількості закладів для розміщення туристів становитиме 105,95%, кількості спалень в готелях – 101,25%, кількості ліжок-місць – 102,09%. В середньому на кожну додаткову одиницю засобів розміщення припадатиме у середньому 14 ліжок-місць. Отже, збільшуватиметься кількість засобів розміщення з невеликою кількістю номерів. Це посилюватиме рівень конкуренції на ринку послуг з розміщення туристів, що сприятиме підвищенню якості надання послуг в туристичному підприємстві.

Відтак подальшого поглибленого дослідження потребує питання взаємодії виробничого потенціалу з іншими видами потенціалу туристичного підприємництва в країнах ЄС для виявлення стратегічних напрямів розвитку туризму в Україні з урахуванням міжнародних трендів.

Література

1. Дзюбинська Х.М., Шашина М.В. Оцінювання ефективності управління виробничим потенціалом підприємства за його складовими. *Економічні студії*. 2018. №4. С. 29–33.
2. Жук Є.О. Управління виробничим потенціалом підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. №5(77). С. 101–106.
3. Захаренко М.М. Теоретичні засади управління виробничим потенціалом підприємства. *Агросвіт*. 2018. №23. С. 59–65.
4. Левченко Ю., Ратушняк Ю. Теоретичні основи формування та використання виробничого потенціалу підприємства. *Молодий вчений*. 2018. №12(64). С. 623–626.
5. Перерва П.Г., Якушко А.Є. Стратегічний аналіз виробничого потенціалу промислового підприємства. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство: міжнародна науково-практична конференція (Київ, 23–24 березня 2022 року)*. Київ: ВЦ КНУКіМ, 2022. Ч. 3. С. 149–152.
6. Юхновська Ю.О. Теоретичні засади визначення потенціалу туристичної галузі. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: міжнародна науково-практична конференція (Черкаси, 19–20 березня 2020 року)*. Черкаси, 2020. С. 182–185.
7. Яковлев В.І. Трагування економічної категорії виробничого потенціалу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №34. С. 115–120.
8. Eurostat. Tourism. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/data/database>

References

1. Dziubynska Kh.M., Shashyna M.V. (2018) Otsniuvannia efektyvnosti upravlinnia vyrobnychym potentsialom pidpriemstva za yoho skladovymy [Evaluation of the effectiveness of management of production potential of the enterprise by its components]. *Ekonomiczni studii*, no. 4, pp. 29–33.
2. Zhuk Ye.O. (2016) Upravlinnia vyrobnychym potentsialom pidpriemstva [Management of production potential of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, no. 5(77), pp. 101–106.
3. Zakharenko M.M. (2018) Teoretychni zasady upravlinnia vyrobnychym potentsialom pidpriemstva [Theoretical principles of managing the production potential of the enterprise]. *Ahrosvit*, no. 23, pp. 59–65.
4. Levchenko Yu., Ratushniak Yu. (2018) Teoretychni osnovy formuvannia ta vykorystannia vyrobnychoho potentsialu pidpriemstva [Theoretical bases of formation and use of production potential of the enterprise]. *Molodyi vchenyi*, no. 12(64), pp. 623–626.
5. Pererva P.H., Yakushko A.Ie. (2022) Stratehichnyi analiz vyrobnychoho potentsialu promyslovoho pidpriemstva [Strategic analysis of the production potential of an industrial enterprise]. *Ukraina u svitovykh hlobalizatsiynnykh protsesakh: kultura, ekonomika, suspilstvo: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (Kyiv, 23–24 bereznia 2022 roku)*. Kyiv: VTs KNUKiM. vol. 3, pp. 149–152.
6. Yukhnovska Yu.O. (2020) Teoretychni zasady vyznachennia potentsialu turystychnoi haluzi [Theoretical principles of determining the potential of the tourism industry]. *Turystychnyi ta hotelno-restorannyi biznes v Ukraini: problemy rozvytku ta rehuliuвання: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (Cherkasy, 19–20 bereznia 2020 roku)*, Cherkasy, pp. 182–185.
7. Yakovlev V.I. (2018) Traktuvannia ekonomichnoi katehorii vyrobnychoho potentsialu [Interpretation of the economic category of production potential]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 34, pp. 115–120.
8. Eurostat (2022) Tourism. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism/data/database>